

**Nikola Anić: DVANAESTA DALMATINSKA (OTOČKA) NOU
BRIGADA, Supetar na Braču, 1984.**

Kazivanje o Dalmatincima koji su vodili borbe na srednjodalmatinskim otocima i uzduž Jadrana mogao sam naznačiti i ovim porukama: »4500 boraca iz 110 opština«, »Brigada ordenonosac«, »Glasovi iz Nerežišća«, »Borba duga 608 dana«, »Otočani na hercegovačkom i ličkom kamenjaru«, svaki put okrenut Jadranu, riječima koje nam podari prvi komandant Prve otočke brigade, Dvanaeste dalmatinske, hrvatske i jugoslovenske, Jure Franičević Pločar, književnik i akademik, kad na smotri preživjelih boraca, 18. septembra 1983, na 40-godišnjicu formiranja Brigade, u Nerežišću, na bračkim stranama progovori srcem i mudrošću svojom, kad reče da je od samog začetka život Brigade nosio obilježje svoje jasne *posebnosti*, kad je mladost sa Hvara i Brača, kojima su upravljale ustaše, i sa Visa i Šolte, koje je anektirala fašistička Italija poslije aprilskog rata, s prvom ustaničkom godinom odlazila preko kanala u krhkim i sporim brodovima na poprišta borbe širom Jugoslavije.

»Otočki čovjek je izdržao uspravan sve tegobe i tjeskobe«, kaže nam Pločar, pa su već »uoči kapitalucije Italije na svim srednjodalmatinskim otocima postojale organizirane i u borbama već prekaljene jedinice«, što je »davalo garanciju rukovodstvu NOP-a da bez ičije pomoći izvana može pristupiti razoružanju italijanske vojske«, da formira Prvu otočku brigadu, da je naoruža i opremi na dugačak put, ka istoku do obala Neretve i Mostara i ka zapadu do obala Soče i Trsta, zagledan u vrijeme kojim je živio: »Iz tih trnjaka, iz šikara naše povijesne kobi čut će se glasovi vizionara i vjesnika novog, čut će se riječ Komunističke partije Jugoslavije i Josipa Broza, glasovi zgrumenjeni i teški ali ispunjeni nadom i vjerom u snagu naroda.«

I danas, prateći »put poštenja i slobode« Prve otočke, naše Dvanaeste dalmatinske udarne, koja »nije završila svoj borbeni put ni u trenutku konačnog oslobođenja zemlje«, a »neće ga završiti ni onda kada nitko iz njenog stroja« više ne bude među živima, jer Otočka brigada ušla je svojim djelom u povijest, svojim »doprinosom pobjedi svjetla nad mrakom«, jer »u bljesku kamena i u modrini mora ostat će zauvijek utkan hod i snovi svih mrtvih i živih boraca Dvanaeste otočke brigade i svih naših brigada«, kad, eto, i politički komesar Brigade, general-potpukovnik Fabijan Trgo, pisac i dugogodišnji načelnik Vojnoistorijskog instituta, kaže »kako biografija ove Brigade započinje mnogo ranije, jer su na srednjodalmatinskim otocima prije djelovale partizanske čete i bataljoni« koji su činili jezgro Dvanaeste brigade, da se više od hiljadu boraca sa ta 4 otoka borilo na svim frontovima širom Jugoslavije poput drugih dalmatinskih boraca sa drugih otoka i obale.

Ne mogu a da se ne sjetim i naše najbliže susjetke, Milke Rokov-Petković, majora u penziji u Novom Beogradu, koja nam godinama ne reče da je bila borac na Neretvi i Sutjesci, kojoj se to omaklo nad ratnom fotografijom veće grupe omladinki sa otoka poslije njihovog dolaska u partizane, septembra 1942, iznad sela Vodica kod Šibenika.

Bila je neobičan putnik prvog partizanskog konvoja na Jadranu, jedna među 250 dobrovoljaca koji su na goloj zemlji i uz rijetke zalogaje i gutljaje vode punih 40 dana brojali jutra i noći na jednom od otočkih partizanskih logora ljeta 1942, da bi posljednjeg avgustovskog dana krenuli u najneobičniju ponoćnu partizansku marš-rutu od 30 i više km preko mora, put smion i za najhrabrijeg pomorca. Trinaest ribarskih čamaca na vesla, prvi partizanski konvoj koji je, uz pratnju tri »borbena« čamca i njihove rijetke »puškare«, prevezao 250 iscrpljenih, ali za borbu hornih boraca, proletera, što se razidoše širom zemlje.

Eto, iz takvih sredina s našeg juga, sa otoka opkoljenih morem »i uskoćom prostora na kojemu su za uspravno stajanje zaista morale biti dostatne samo dvije stope zemlje«, isklesala se Prva otočka. — Dvanaesta udarna brigada, partizanska vojska, koja se, pošto je branila Brač i Soltu, krajem decembra 1943. povukla na Vis, gdje se okupila cjelokupna Dvadeset šesta divizija, ona što stiže i do Mostara, zajedno sa Devetom i Devetnaestom divizijom Osmog udarnog korpusa, i Dvadeset devetom udarnom divizijom.

Čitalac u stvari živi sa životom 1400 boraca i rukovodilaca, koliko ih se našlo u prvom brigadnom stroju, sa 277 članova Partije i SKOJ-a, koji su se sredinom decembra 1943 — na brodovima bračke flotile, potpomognuti engleskim torpednim čamcima, kada je prvi put ostvareno zajedničko djejestvo naših i savezničkih snaga — prebacili na kopno i u Malom i Dugom Ratu

kod Omiša uspješnim desantnim prepadom najavili svoju dugu ofanzivu duž jadranskih obala, ali i odsudnu odbranu Visa, koji pretvoriše u drugi Kronštat, gdje se početkom 1944. godine smjestio vojni i politički štab jugoslovenske revolucije, maršal Tito i njegovi saradnici.

A zatim su krenuli u desantno-prepadne borbene akcije, samostalno ili u zajednici sa ostalim jedinicama svoje divizije, protiv njemačkih snaga na Korčuli, Braču i Šolti, sve do septembra 1944, kada je započela završna ofanziva jedinica Osmog korpusa za konačno oslobođenje Dalmacije. I Hercegovine!

U ovoj dokumentarno zgusnutoj i pošteno napisanoj monografiji, koju nam predade u ruke vrsni historičar i brigadni rukovodilac SKOJ-a Nikola Anić, zabilježeni su skokovi sa otoka na otok i s otoka na kopno u kojima se kalila Dvanaesta dalmatinska, kako je izvedeno 15 prepadnih akcija zasjednog oblika na Braču i Šolti, sve šta se događalo od septembra 1944, kad je Brigada napustila Vis i prebacila se na Brač, pa do decembra 1944, do konačnog oslobođenja Dalmacije, odnosno o bici koja se začela upravo onog dana (12. septembra) kada je Tito borcima na Visu održao povijesni govor koji je završio riječima »Tuđe nećemo, ali svoje ne damo«, da bi se dalje razvijala u okršajima za oslobođenje Brača, Šolte i Drvenika, Omiša, Makarske, Baške Vode, Brela, Zadvarja, Splita, Šibenika, Knina...

Brigada je imala 101 poginulog i 339 ranjenih, dok je neprijatelj izgubio 1334 ubijena i 2083 zarobljenih, pored zaplijenjena 34 topa, 135 mitraljeza, 21 minobacač, 1270 pušaka, 60 kamiona i automobila. Brigada je proglašena udarnom. Sve nam to autor reče jezikom cifara pa, kao da se žurio, poput svoje Brigade, zapisa škrtro, i u mojim očima, nedovoljno i necjelovito, o borbama za oslobođenje Splita, o sudaru sa 12000 neprijateljskih vojnika, jer evo šta o tome piše: »Ujutru 26. listopada Split je bio oslobođen. U njemu su se navečer 25. listopada već nalazile jedinice 1. bataljona 12. brigade, koje su prve upale u Split preko Firula, a zatim su stigli 2. i 4. bataljon 12. brigade i dijelovi 10. dalmatinske brigade. Zarobljeno je 700 domobrana, žandara i ostalih. Iz Splita se odmah povukla 10. dalmatinska, a u gradu je ostala 12. dalmatinska brigada. U borbama za Split 12. brigada je imala 2 poginula i 7 ranjenih. Oslobođen je Split, glavni grad Dalmacije. Velika pobjeda 12. dalmatinske brigade.«

Samo toliko reći o tako krupnoj pobjedi?! Kako to da je vođena gadna borba i u njoj zarobljeno, pored poginulih i ranjenih, 700 neprijateljskih vojnika, a Brigada imala samo 2 poginula i 7 ranjenih, a zatim, značajnije od toga, zar je bilo moguće izvojevati takvu bitku bez učešća ilegalnih radnika partizanskog Splita, o gradu ne reći ni jednu riječ, biti zagledan samo u brigadnu kolonu, uistinu može da zasmeta, baš kao što bi autor učinio grešku, koju ipak nije učinio, kad bi zapisao da su sva

četiri mostarska mosta sačuvali samo borci Dvanaeste dalmatinske, bez oružanih grupa koje su blagovremeno razmontirale eksploziv i kablove ispod mostova braneći ih zajedno sa borcima dalmatinskih brigada.

Evo, dakle, Dvanaeste dalmatinske u centru Mostara, u njenom novom ratnom vrtlogu, u Ričini, u zgradi Gimnazije, ispred hotela »Bristol«, s protivkolcem što uništi tenk pred Gradskom banjom, uoči skoka preko Neretve, na Musalu. Iza nje su ostale borbe za oslobođenje Lištice, kada se glavnina Brigade probila iz okruženja i jurišem uništila njemačko-ustaške snage na Ciganskom brdu kod Knešpolja, kao i napadi na neprijateljeve položaje na planinskom masivu Jastrebinke koji su činili okosnicu odbrane Mostara sa zapada.

Stigla je, tako, i do sela Cima, uz sadjejestvo Jedanaeste dalmatinske i Treće prekomorske, da bi ujutru 14. februara 1945. stigla do Neretve, nasuprot hotela »Neretva«, kada je protivkolac, u sumrak toga dana, jednom jedinom granatom uništio njemački tenk.

Drugi bataljon Dvanaeste dalmatinske osvojio je most u zajedničkom napadu Prve tenkove brigade i jedne čete Prve dalmatinske proleterske brigade i borbe prenio u istočni dio grada. »Oko ponoći bilo je sve završeno... Mostar je oslobođen zajedničkim naporima jedinica 9, 19. i 26. dalmatinske i 29. hercegovačke divizije i ostalih snaga 8. korpusa uz punu pomoć i podršku rukovodstva NOP-a i građana Mostara«, kako zapisa pisac ove priče što je prepričah da bih približio tu knjigu kojom je ispričan životopis Prve otočke brigade.

Mada se moglo očekivati da će pisac zastati pred borbenim i životnim djelom znatno više poginulih i ranjenih boraca, od njih 366 poginulih i 1124 ranjena, koliko je Brigada imala gubitaka tokom ratnih dana (samo u mostarskoj operaciji 47 poginulih i 112 ranjenih), što je, nema sumnje, slabija strana knjige, jer nam nisu dovoljna samo njihova imena ili poneka impresija u brigadnim glasilima, u našem sjećanju, ipak, ostaće kazivanje o komesaru čete Mati Vitasoviću, jasenovačkom logorašu i mitraljescu sa Sutjeske, koji poginu 6. februara kod Knešpolja, gdje poginu i komandir čete Milan Bilić, kao što toga dana poginuše vodnik Jure Novak sa Hvara i njegov puškomitraljezac Alojz Berhant, Slovenac, i radnik Franjo Žunter iz Celja, i Josip Peharović iz Srema, i Poljak Zigmund Dunajski, koji stiže i do nas, do svog groba nadomak Mostara.

Na prilazima našega grada, u selu Jasenici, u osvit 14. februara 1945. ostavili su svoje živote i četvorica boraca Drugog bataljona Dvanaeste hercegovačke udarne brigade, napadajući na jednom krilu dalmatinske divizije, kad ranjenom 18-godišnjem skojevcu Čamilu Veledaru priskočiše i poginuše Drago Sudar, Živojin Radovanović i Stevo Serden, kad i Veledar ubrzo izdahnu, a nje-

govoju šestnaestogodišnjoj sestri Zejni, na roditeljskom pragu u Počitelju, prepuknu srce iznad nosila izdahnulog brata puškomi-traljesca.

O rascvjetima bratstva što oplemeniše tek oslobođeni Mostar govorio je i Čamilov brat, borac sa Sutjeske Salko Veleđar, pukovnik u penziji, 6. avgusta 1981. u selu Gorancima iznad Mostara, pred spomenikom koji je narod Mostara podigao palim borcima Treće prekomorske brigade:

»U tim borbama poginula su 184 borca iz Slovenačkog primorja i Istre, od kojih su 134 sahranjena u ovoj grobnici, od čega 73 borca iz Treće prekomorske udarne brigade, a 61 borac iz drugih jedinica NOVJ... Oslobođenjem Mostara, Lištice i Nevesinja, a nešto kasnije i Konjica, završeno je konačno oslobođenje Hercegovine. Evo, ovo je najbolji primjer, za oslobođenje Mostara, kako smo stvarali i kovali bratstvo i jedinstvo, krvlju zaliveno svih naroda i narodnosti iz Dalmacije, Slovenije, Istre, Slovenačkog i Hrvatskog primorja i Hercegovine. Mostar i njegovi žitelji su svojim djelom pokazali da narod koji je spreman da brani svoju slobodu ne može biti pokoren.«

Tako je bilo u vrijeme kada su borci sa Brača i Šolte, Hvara i Visa, iz 110 opština širom Jugoslavije, o čemu govori ta dragocjena monografija, zajedno sa borcima Dvadeset devete hercegovačke udarne divizije i drugih jedinica NOVJ, na obalama Neretve gradili nove mostove prijateljstva i slobode, zajedništva i bratstva.

Mensur Seferović